

RECENSIES & SIGNALEMENTEN

ERNEST CLAES

NICO VAN CAMPENHOUT

Bert Govaerts, *Ernest Claes. De biografie van een heer uit Zichem*
Antwerpen-Utrecht, Houtekiet, 2016,
510 pp., ill., ISBN 9789089244550

“Ik beweer niet dat Ernest Claes een groot schrijver is. Maar hij is een rasechte verteller; en hij komt uit het volk.” De Vlaamsgezinde priester en literatuurcriticus Karel Elebaers (1880-1961) zal niet hebben vermoed dat hij met deze kwalificatie, gepubliceerd in het weekblad *Ons Volk*

Ontwaakt van 2 april 1922, nagenoeg perfect de literaire status omschreef van de auteur van de iconische roman *De Witte* bijna een eeuw later: niet opgenomen in de 51 titels tellende literaire canon van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL), wel in het Vlaams cultuurhistorisch erfgoed. Bert Govaerts, tot voor enkele jaren maker van historische televisiedocumentaires en in 2012 auteur van een biografie van de katholieke politicus Albert De Vleeschauwer (1897-1971), vatte *Ernest Claes. De biografie van een heer uit Zichem* dan ook welbewust niet op als een literairhistorische studie, maar als een vrijwel uitputtende levensschets van een ‘BV avant la lettre’, een welverend geworden flamingantische

Vlaming die zich tegelijk af en toe meer of minder hard stootte aan de haken en ogen van het leven. In de proloog zet Govaerts de toon voor heel deze met grote kennis van zaken en veel affiniteit geschreven biografische studie, die bovendien qua schrijfstijl en taalgebruik als voorbeeldig kan worden beschouwd: *“Ernest Claes was wel degelijk véél meer dan een minzame verteller. (...) Dit boek is een poging om het masker van de minzame verteller wat weg te trekken. Daarachter schuilt een complexe, boeiende man, die zijn weg zocht in het verschrikkelijke woeden van de 20ste eeuw”* (p. 12).

De Kempense boerenzoon Ernest Claes (1885-1968), doctor in de Germaanse filologie van de Leuvense universiteit en gevierd romancier en journalist, was gedurende zijn hele leven een propagandist van de Vlaamse beweging. Van 1910 tot 1913 zelfs professioneel, als secretaris van het Katholiek Vlaamsch Secretariaat, een flamingantische drukkingsgroep van afgestudeerde universitaires. In 1913 – het jaar dat het enige kind uit zijn huwelijk met de Nederlandse schrijfster Stefanie Vetter (1884-1974) werd geboren – trad Claes in dienst als Belgisch staatsambtenaar; naar later zou blijken tot zijn (enigszins gedwongen) pensionering in 1951. Mede dankzij zijn toen al wijdvertakte politieke connecties werd hij aangesteld als vertaler bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waar hij in 1932 promoveerde tot redacteur en één jaar later tot eerste directeur van het *Beknopt Verslag*, *“de meest prestigieuze baan (...) die er bij de ondersteunde diensten van de Kamer te vinden was”* (p. 198). Wat

deze flamingantische royalist niet belette – of inspireerde? – om de politiek en de parlementaire democratie, nochtans zijn broodheren, niet bepaald een warm hart toe te dragen. Zo noteerde Claes in 1918 het volgende: “*Dat zuiver algemeen kiesrecht op een-en-twintig jaar is nog een van die idioote uitvindingen van onzen tijd waarvan ik met den besten wil van de wereld het heil niet inziet*” (p. 156).

Claes kluste vanaf zijn aanwerving bij de Kamer bij als parlementair perscorrespondent, wat de aanzet vormde voor wat – met zijn overige journalistieke en literaire bedrijvigheid – zou uitgroeien tot een “*klein eenmansbedrijfje in bijberoep*” (p. 165) en later tot het “*eenmansfabriekje Ernest Claes*” (p. 203). Hij liet zichzelf en zijn gezin, zodra hij zich dat kon permitteren, dan ook graag een burgerlijke levensstijl aanmeten, met onder meer modieuze kledij, buitenlandse vakanties, op de eerste rij aanwezig zijn bij Te Deums en andere officiële plechtigheden, een huishoudster-poetsvrouw en vanaf 1931 ook een auto, weliswaar aanvankelijk alleen bestuurd door zoon Eric, alias Kiki. Dat verhinderde de al snel van een meer dan behoorlijke welstand genietende, niet van zelfbeklag gespeende Claes evenwel niet om in 1935 over de firma die instond voor de verdeling van de op zijn gelijknamige roman gebaseerde film *De Witte* als volgt te fulmineren: “*Denken die heren misschien dat ik ‘rijk’ ben? Met mijn krantenartikelen en mijn voordrachten moet ik integendeel wroeten om fatsoenlijk te kunnen leven*” (p. 229).

Claes kampte tijdens zijn lange carrière als schrijver meermaals met een ‘*writer’s block*’ en omdat hij graag goed belegd brood op de plank had, nam hij nogal eens zijn toevlucht tot recyclage naar het beproefde model van het “*oude Kempisch-Brabantse karrespoor*” (p. 260), de succesformule die was begonnen met zijn ette-

lijke keren herdrukte roman *De Witte*. Ook de hem welgevallige recensenten (van katholieke signatuur) namen hem die gemakkelijksoplossing in de loop der jaren minder en minder in dank af. Claes, die langdurige en intense vriendschappen onderhield met zijn collega-auteurs Stijn Streuvels (1871-1969) en Gerard Walschap (1899-1986), was zich er trouwens van bewust dat zijn literaire talent reëel, maar begrensd was.

“*De olijke volksverteller uit Zichem*” (p. 183) toonde zich intussen niet alleen afkerig van democratiserende politieke vernieuwing, maar was evenmin ingenomen met het tijdens de eerste decennia van de 20ste eeuw ook in Vlaanderen ontluikende artistieke modernisme. Daarnaast was en bleef hij tot aan zijn dood een overtuigde en principiële aanhanger van een traditionele katholieke geloofsbeleving en een tegenstander van ‘links’ in alle gradaties en denominaties.

In 1914 werd Ernest Claes gemobiliseerd. Hij raakte gewond in de omgeving van Namen en belandde in september 1914 in Duits krijgsgevangenschap. Nadat hij in januari 1915 in ook in deze biografie niet geheel opgehelderde omstandigheden had kunnen ontsnappen, belandde Claes in Saint-Adresse bij Le Havre, waar hij kortstondig werkte als vertaler bij het Britse leger en daarna tot aan de Wapenstilstand als medewerker van de aldaar residerende Belgische regering in ballingschap. Hoewel hij tijdens de Eerste Wereldoorlog – zoals zovelen – een opwelling van Belgisch patriottisme kende en samenwerking met de Duitse bezetter uitdrukkelijk had veroordeeld, distantieerde Claes zich na 1918 niet van het activisme en sympathiseerde hij met de Frontbeweging, waarvan hij een aantal leiders persoonlijk kende. Hij trad, ondanks zijn hechte vriendschap met de Vlaams-

katholieke voorman Frans Van Cauwelaert (1880-1961) en nog meer met diens broer August (1885-1945), na de oorlog toe tot de Frontpartij. In het verlengde daarvan zou hij in de herfst van 1934 'geheim lid' worden van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV), dat het jaar voordien was gesticht. Vanaf de jaren 1920 waren "Minimumprogramma' en 'zelfbestuur' (...) in zijn hoofd wel degelijk te verzoenen" (p. 159), aldus biograaf Govaerts. Het maakte dat Claes als getalenteerd netwerker tijdens het interbellum "fungeerde als een brugfiguur tussen het Vlaams-nationalisme en de katholieke partij", zoals literatuurhistoricus August Keersmaekers (1920-2009) in 1998 terecht constateerde in het aan hem gewijde lemma in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Het logische gevolg daarvan was dat Ernest Claes nadrukkelijk zijn steun verleende aan het eind 1934 opgerichte weekblad *Nieuw Vlaanderen*, "dat een spreekbuis werd voor de katholieke theoretici van het federalisme" (p. 229) en dat hij een geëngageerde deelnemer was aan het door dit 'professorenblad' na de parlementsverkiezingen van 1936 in Leuven georganiseerde congres over het tot stand brengen van een rechts-katholieke 'Concentratie' in Vlaanderen, een zogenaamd "Vlaams Volksfront van katholieken en nationalisten" (p. 240). "We moeten en we gaan naar een radikale bestuurlijke scheiding en 't zal heel mooi zijn 'la patrie belge' op die manier nog te redden" (p. 229), zo tekende hij op 3 mei 1935 ironiserend op in zijn dagboek, dat overigens voor heel de biografie van Govaerts een belangrijke bron vormt. Ondertussen had Insel Verlag uit Leipzig in 1930 een Duitse vertaling uitgebracht van Claes' bestseller *De Witte* uit 1920. Op die manier opende zich een nieuwe markt, zowel voor de boekenverkoop als voor de daaruit voortvloeiende 'schnab-

bels'. Claes' (vakantie)reizen, verblijven en lezingen(tournees) in Duitsland en zijn publicaties in Duitse tijdschriften (zelfs in het weekblad *Das Schwarze Korps* van de SS!), met name nadat het nationaalsocialisme er in 1933 eerst via verkiezingen en vervolgens door middel van intimidatie, geweld, uitsluiting en zogenaamde 'noodwetten' elke vorm van (politieke) oppositie had uitgeschakeld, inspireerden hem vooral tot een begripvolle welwillendheid ten opzichte van deze sterk ideologisch geïnspireerde dictatuur. Een bloemlezing: "Onder andere verneem ik de herhaling van bepaalde kinderlijke bezwaren tegen de huidige leiders van Duitsland, die op zijn minst niet ernstig kunnen worden genomen" (1936; p. 247); "Ik voel sympathie, niet anders dan sympathie voor een volk dat zoo opgaat in zijn ideaal" (1937; pp. 258-259); "Ik geloof vast dat Adolf Hitler een eerlijke mensch is, dat hij het eerlijk meent" (1940; p. 309)... Pas toen het Duitse imperialisme aan het einde van de jaren 1930 Europa onvermijdelijk op een oorlog deed afsteveneren, waarin ook België dreigde te worden betrokken, toonde hij enige terughoudendheid: "Ik ben er heilig van overtuigd dat het Duitse volk geen oorlog wil, natuurlijk niet, geen enkel volk wil dat. Maar wil dit zeggen dat men dus Duitschland rustig moet laten doen tegen Tsjecho-slowakije – en waarom sprak de Führer toch zo heftig?" (1938; p. 271). Tijdens wat wel eens 'de wonderlijke zomer van 1940' wordt genoemd, nadat de Duitse oorlogsmachine vrijwel heel West-Europa had overrompeld, verdwenen "de doodsgedachten en gezondheidsbulletins" voor het eerst sinds jaren "naar de achtergrond in de dagboekbladzijden" van Ernest Claes, in wie "de professionele flamingant weer wakker werd" (p. 291). Nadat hij in juli van dat jaar tevergeefs mee "de 'Concentratie' van alle Vlaamsgezinde strekkingen" (p. 292) had proberen te organi-

seren, ondertekende hij een maand later samen met 25 andere Vlaams(gezind)e prominenten een publieke oproep om een 'Volksbeweging' rond het VNV op te zetten, een soort prefiguratie van de latere Eenheidsbeweging VNV. Tegelijk fungeerde hij als Vlaams-nationale contactman van de voormalige liberale gouverneur van Belgisch Kongo, ex-minister en oud-voorzitter van de Senaat graaf Maurice Lippens (1875-1956), die de centrale figuur was "van een conservatieve groep notabelen die aan een nieuwe Belgische grondwet knutselden" en "die de koning ertoe" probeerden "te brengen de leiding" op zich te nemen "van een soort oorlogsregering" (p. 292), uiteraard rechts-autoritair georiënteerd en in overeenstemming met de Nieuwe Orde. Tot concrete resultaten leidde het allemaal niet.

Gedurende het verdere verloop van de Tweede Wereldoorlog hoopte Claes, geleidelijk tegen beter weten in, op een Duitse overwinning en geloofde hij dat via collaboratie met de bezetter een 'onverduist en onverfranst' Vlaanderen kon worden gerealiseerd. "Wij zijn het erover eens dat wij zouden willen Duitsland hier een paar jaar den baas te zien spelen om den rotten pretentieuzen fransquillonschen boel te zien opruimen" (p. 330), zo noteerde hij op 5 juli 1942. Claes was tijdens de oorlog vaak en opvallend aanwezig bij allerhande manifestaties van de Nieuwe Orde, ook als het hakenkruis daarbij voorrang kreeg op de Vlaamse leeuw. Dat Govaerts, wat de periode 1940-1944 aangaat, Claes omschrijft als een "voorzichtige 'attentist'" (p. 455) en dat Peter Jacobs zijn recensie van Govaerts' biografie in de krant *De Standaard* van 29 april 2016 de titel *De grijze Zichemnaar* meegaf, lijkt ons bijgevolg niet helemaal in overeenstemming met de historische waarheid. Tegelijk bemiddelde Claes dankzij zijn uitstekende

relaties met vooraanstaande politici uit de collaboratie ten voordele van heel wat personen (in probleemsituaties), ook al had hij enkele dagen vóór de Duitse inval nog aan zijn dagboek toevertrouwd dat hij hen en hun collega's van andere partijen geen enkele achtting (meer) waard vond... "Nest zal een woordje voor u doen' werd een bekend zinnetje in zijn kennissenkring" (p. 311), zo merkt Govaerts fijntjes op. Dat de meestal praktisch en rationeel ingestelde Claes ondertussen, zoals zoveel flaminganten destijds, leed aan intellectuele verblindings, mag onder meer blijken uit het feit dat hij Cyriel Verschaeve (1874-1949) naar aanleiding van diens 70ste verjaardag een "geniale ziener" noemde, nadat hij in 1942 over deze mythomane priester en *Blut und Boden*-ideoloog in 1942 het volgende had geschreven: "Hij is op dit oogenblik de schoonste figuur van Vlaanderen" (p. 354).

Vrijwel onmiddellijk na afloop van de Tweede Wereldoorlog in België kwam Ernest Claes onzacht in aanraking met de repressie en epuratie. In september 1944 werd hij achtereenvolgens met inhouding van wedde geschorst als ambtenaar, opgepakt door een verzetsgroep, vrijgelaten, opnieuw opgepakt door de Mouvement National Belge en opgesloten in de gevangenis van Sint-Gillis-Brussel, met name in Cel 269, de titel van één van zijn naoorlogse boeken. Einde december 1944 mocht hij vanwege twijfelachtige gezondheidsredenen de gevangenis verlaten. Op 26 mei 1945 richtten voormalige verzetslieden een ravage aan in Claes' woning in Ukkel, iets waarvoor hij nooit enige schadevergoeding zou krijgen. Om van die 'uppercut' te herstellen, zoals hij dat heel zijn leven deed in vergelijkbare omstandigheden, trok de bourgeoisachtig geworden volksjongen zich een tijdlang terug in de vertrouwde omgeving van zijn jeugd, "de vrome streek tusschen Scherpenheuvel

en Averbode, waar temidden van malsche beemden en korenvelden het vredige, stille Demerdorpje Sichem rond zijn vierkante punttorentje te dromen ligt" (De Stad. Een weekblad voor Vlaanderen, 24 mei 1935). Op 20 december 1949 werd Ernest Claes definitief vrijgesproken door het Brusselse krijghof, dat hem in zijn vonnis tegelijk de mantel uitveegde en zijn gebrek aan moed, karaktervastheid en verantwoordelijkheidszin nadrukkelijk laakte. Claes had zich tijdens de hele gerechtelijke procedure inderdaad vooral verdedigd door de feiten te ontkennen, te verdraaien of erover te liegen... Het Vlaamse 'levende monument' (p. 423) was ondertussen veel eerder al de facto gerehabiliteerd door zijn uitgebreide en wijd ver vertakte achterban en kreeg in 1950 ook zijn burgerrechten terug. Zijn betrokkenheid bij de Vlaamse beweging was na de Tweede Wereldoorlog niet veel meer dan een randactiviteit, al woonde hij wel af en toe een reünie van oud-VNV-ers bij.

Meer of minder literaire publieksoptredens bleef de immer populaire Claes aan een hoge frequentie verrichten tot op wat in die tijd werd beschouwd als een 'gezegende leeftijd'. Op 28 april 1967 was hij aanwezig bij de plechtige openstelling van zijn Zichemse geboortehuis als Ernest Claes-museum. Kort vóór zijn overlijden op 2 september 1968 tekende hij nog het contract dat de toenmalige BRT hem had aangeboden voor een televisieserie op basis van een aantal van zijn in meerdere of mindere mate autobiografische romans. Het grote publiekssucces van *Wij, Heren van Zichem* (1969-1972), dat zijn naam nog dieper in het Vlaamse collectieve geheugen heeft gegrift dan *De Witte* en zijn andere boeken, heeft Ernest Claes helaas net niet meer mogen beleven.

Na deze zonder meer voortreffelijke biografie, die Claes uitstekend in zijn his-

torische context situeert en hem vanuit een kritische invalshoek geeft wat hem toekomt, lijkt het tijd om tegen 2020, wanneer het precies honderd jaar geleden zal zijn dat *De Witte* voor het eerst werd uitgebracht, een nieuwe editie voor te bereiden met een uitvoerig cultuur- en literairhistorisch voor- of nawoord in de sfeer van Govaerts' biografie. Zoals dat in juni 2016, eveneens een eeuw na de eerste druk, al gebeurde met de evenmin in de KANTL-canon weerhouden klassieker *Pallieter van Claes'* generatiegenoot Felix Timmermans (1886-1947), net als hij een Vlaamsgezinde katholiek, die door de Antwerpse literatuurwetenschapper en -historicus Kevin Absillis werd voorzien van een uitleiding die getuigt van zowel historisch besef als inlevingsvermogen.